

En radiomand fortæller om fjernsynets barndom og de første år som radioforhandler i Grenaa.

af Per Rasmus Møller

Siden midten af 1920-erne havde teknikerne været besatte af at sætte billede på radioen, og overskrifter som "Fjernsyn fra Berlin" optrådte af og til herhjemme i avisernes spalter. Ophavsmanden bag teknikken var Edgar Carolus. Han havde udviklet et system, hvor billedet i fjernsynskameraet blev scannet ved hjælp af en roterende Nipkow-skive - en opfindelse fra 1882 af tyskeren Paul Nipkow. Skiven var forsynet med en række huller i spiralform, hvorved billedet blev opdelt i en strøm af mørke og lyse punkter, der i modtageren, ved hjælp af en tilsvarende skive, blev sat sammen til det færdige billede. Billedkvaliteten var ringe og skærmstørrelsen holdt sig inden for få tommer. Senderen arbejdede på mellembølge, deraf den store rækkevidde. Den bredte sig til gengæld over hele skalaen, så al radiolytning var umulig, mens udsendelserne stod på. De fandt ofte sted om natten, hvor de fleste sendere alligevel holdt pause.

Så kom de mørke krigsår og satte en stopper for eksperimenterne. Til gengæld betød krigen tekniske landvindinger, der kom fjernsynet til gode. Det blev derfor en helt ny teknik baseret på katodestrålerøret, der kom til at danne grundlag for vor tids fjernsyn, da eksperimenterne herhjemme i slutningen af 1940-erne så småt kom i gang igen.

Fjernsynet blev sammen med Program 2 Statsradiofoniens 25-års jubilæumsgave i 1950 til det danske folk. Eller rettere sagt til dem, der boede tæt på Radiohuset i København, hvor senderen var anbragt. Nu skulle der laves rigtigt fjernsyn, som man havde drømt om siden 1930-erne. En af dem, der var på skærmen var den unge Lilly Broberg, som et utal af gange gentog replikken: "Goddá', her er Fjernsynet, vi håber De kan li' det". 39 vellykkede udsendelser på 10 dage fra radioudstillingen i Forum var, hvad det blev til, inden minister Thorkil "Livrem" Kristensen smækkede kassen i. Han havde nemlig ingen fidus til fjernsynet. Der kom først gang i sagen, da regeringen i 1951 indgik en handelsaftale med Argentina om at aftage for 20 mil. kr. danskbyggede fjernsyn. Endelig, den 2. oktober 1951, kunne Julius Bomholt fra skærmen erklære dansk fjernsyn for åbent.

Fra Frankrig til Grenaa

Ligesom der i radioens tidlige barndom var radiopionerer i Grenaa, var der også i fjernsynets barndom særligt en person i Grenaa, der lagde sig i selen for at udbrede det nye medie. Det var radioingeniør Bela Markus. Navnet lød så fremmedartet, at mange ikke var helt sikre på, hvordan det egentlig skulle udtales. Om det nu skulle være

”Marky” eller ligesom evangelisten. Nogen opgav på forhånd og kaldte ham ret og slet Markussen. Hvorledes det hele startede fortæller hans søn Guy Markus, senere radioforhandler i Grenaa, nu fabrikant i Mexico:

”Min far var født i Ungarn, og kom til Paris, hvor han studerede radioteknik. Der mødte han min mor Astrid Ric-Hansen, som var i huset hos en familie som au-pair pige. I Paris kom Far til at kende den franske fjernsynspioner René Barthélémy. Det var ham, der udviklede det første fjernsynsbilledrør, og midt i trediverne opsatte en fjernsynssender i toppen af Eiffeltårnet.

Mine forældre blev gift og bosatte sig i Nancy i Nordfrankrig, hvor jeg blev født i 1939. I Nancy byggede Far radioer, som blev solgt i området. Men så brød krigen ud, og han blev indkaldt som reserve i Sydfrankrig. Da der ikke rigtigt var noget at få tiden til at gå med dernede, skrev han til min mor, om ikke hun kunne komme derned et par uger. Hun rejste så af sted med mig, og vi ankom den 9. april 1940. Det første min far sagde, da han hentede os på stationen var, at nu var tyskerne gået ind i Danmark.

En radioudstilling et sted i Sydfrankrig engang sidst i 40-erne. Det er Astrid Markus bag disken.

Kort efter blev Frankrig delt i to dele, og der var ingen mulighed for at rejse tilbage. Så de to uger blev i stedet for til mange år. Mine forældre mistede alt, hvad de ejede og havde i Nordfrankrig, og måtte begynde et helt nyt liv ved Middelhavet.

Folk var meget interesseret i at høre radio under krigen og for at høre BBC fra London på korte bølger, så Far både byggede og reparerede radioer. Efterhånden blev

det vanskeligt at få fat i de forskellige løse dele, men han klarede det ved at tage dele fra én radio og bruge dem i en anden. Vi boede i et vinområde, hvor det var svært at købe mad; pengene kunne ikke bruges til ret meget, og det hjalp heller ikke noget med rationeringskort, da der ingen varer var i butikkerne. I mange tilfælde fik Far en høne eller en hare som betaling for en reparation.

Da det nærmede sig slutningen af krigen hørte Far radio hele tiden. En dag forløb det, at tyskerne havde overgivet sig til de allierede. Han smed, hvad han havde i hænderne og løb over til præsten, som var vores nabo. Præsten løb så hen i kirken og bimlede og bamlede med kirkeklokkerne, så der blev fest i hele landsbyen.

Efter freden fortsatte Far med at bygge radioer. I huset, hvor vi boede, indrettede han et lille udstillingsvindue. Bl.a. kan jeg huske, at han skar et ansigt ud af pap og anbragte to "magiske øjne" i stedet for øjnene (det var de radiorør med et grønt kryds, som kunne åbne eller lukke sig, når man drejede på skalaen). Han fik dem til at blinke i takt med musikken.

Lidt senere flyttede vi til den nærliggende større by Perpignan. Her fortsatte han med at bygge radioer men satte også forstærkeranlæg op i skoler og kirker. Jeg var med ham en gang i domkirken i Carcassonne, hvor han satte mikrofon og højttalere op. Far var mere tekniker en forretningsmand, så han brugte meget tid på at eksperimentere med nye ting.

I Frankrig begyndte man at få problemer med kolonierne i Alger og Tunis. Der var en overgang frygt for, at det kunne blive farligt i Sydfrankrig, så mine forældre bestemte at flytte nordpå igen. De tog skridtet fuldt ud og flyttede til Grenaa, hvor mine bedsteforældre boede på gården Stensmark lidt nord for byen.

Vi ankom til Grenaa nøjagtig 14 år efter at Mor og jeg rejste til Sydfrankrig: den 9. april 1954."

Den første tid i Grenaa

Efter ankomsten til Grenaa lejede Markus et lokale på Aarhusvej 35. Det var en tidligere garage, der blev indrettet til butik. Af annoncer i Grenaa Folketidende fremgår det, at firmaet slog sig op under navnet "Djurslands Fjernsyn & Radio". Fjernsynet lod endnu vente på sig i provinsen, så det var overvejende radioer, der gik over disken, men nu var det fabriksmodeller, mærker som B&O, TO-R, Philips og LL. Det var også almindelige pladespillere og de mere raffinerede pladeskiftere, der kunne afspille en hel stak plader, uden man behøvede at vende plade i tide og utide. Af tilbehør solgte forretningen nåle til pladespillere; det var 78-plader dengang, og nålene skulle udskiftes efter at have spillet en 4-5 plader. Men så kom det nye: krystal pick-up'er med en safirnål, som kunne holde meget længere end grammofonstifterne.

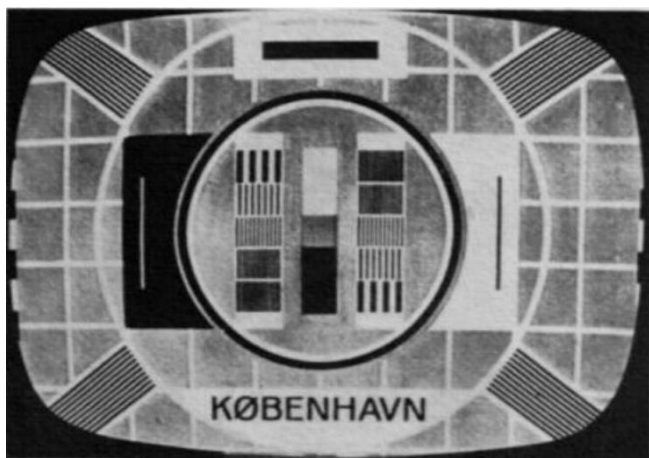
Århusvej 35, hvor Markus havde sit første domicil. Grenaa Radio står der over butiksvinduet af den lille tilbygning, der oprindelig var en bilgarage.

Det var også i de år, at de første lydoptagere kom på markedet. De arbejdede med en hårtynd ståltråd, men lyd kvaliteten var ikke særlig god til musik. Kun til tale gik det nogenlunde. Den tynde tråd sprang ofte og måtte flikkes sammen med en knude.

Trådoptageren blev et kort intermezzo, for teknikerne var allerede godt i gang med udviklingen af spolebåndet. B&O og Eltra var med fra starten, og et ret populært tysk mærke, der blev solgt meget af dengang var Grundig. Det var også midt i halvtredserne at FM-teknikken kom frem, med større frekvensområde og støjundertrykkelse, så man fik en betydelig bedre lyd kvalitet.

Der var mange, der ikke rigtigt kunne hitte ud af forskellen mellem AM og FM, så det blev almindeligt at sige til kunderne, at AM stod for Almindelig Musik og FM for Fin Musik. Salget var i den periode ikke så blomstrende som tidligere. Mange af de potentielle kunder var stærkt i tvivl, om de skulle investere i et af datidens store møbler med radio og grammofoon, eller om de skulle vente og se, hvad det blev til med fjernsynet.

Interessen for fjernsyn herhjemme vågnede for alvor da Gladsaxe-senderen på Kanal 4 som den første danske fjernsynssender blev rejst i maj 1955. Det betød, at store dele af Sjælland nu kunne modtage fjernsyn, mens resten af landet måtte vente. Det med at vente havde Bela Markus ikke temperament til. Han riggede i samarbejde med automobilforhandler Folmer Sørensen i Tirstrup en Citroën varevogn til med en teleskopmast og antenne, som han kunne køre rundt og demonstrere fjernsyn og samtidig få en fornemmelse af, hvor i området udsendelserne gik bedst igennem.

Under gunstige vejrforhold kunne Markus modtage prøvebilledet fra Gladsaxe-senderen i god billedkvalitet.

Det var ikke så lige til at få fat i det rigtige fjernsyn. Det skulle nemlig være en bestemt model fra Philips, som Markus regnede for at være den bedste til distancemodtagelse. Philipsimportøren i København var ikke særlig villig til at levere den ønskede model.

Philips Danmark hævdede nemlig, at det slet ikke kunne lade sig gøre at se fjernsyn i Jylland, og var nok overbevist om snart at få apparatet retur. Det var først, da Markus gav afkald på returretten, at handelen kom i hus. Takket være Grenaa's særlige beliggenhed et godt stykke ude i Kattegat, lykkedes det for det meste at få fine billeder igennem. Der blev sendt et par timer om aftenen samt lidt om eftermiddagen. Her er et eksempel på, hvad fjernsynet bragte den 3. april 1959:

9.00 og 13.00	Prøvebilledet
20.00	Aktuelt
20.15	"En Søndag i August" italiensk film

Der begyndte nu at skyde en masteskov af nye sendere op rundt i landet. Den næste var Fyns-senderen, så kom Aalborg-senderen, men der begyndte først at komme rigtig gang i det i Grenaa, da Aarhus-senderen startede på Kanal 8. Det skete den 14. maj 1956, hvor det blev midtjydernes tur til at se fjernsyn, da Fjernsynsstation Aarhus på toppen af Søsterhøj gik i luften med forjættende TV-bølger fra toppen af sin antennemast 325 m over havet. Dens højde var ny rekord, og den var på det tidspunkt Danmarks højeste faste punkt. Nu behøvede man kun en lille udendørs antenne på skorstenen eller på gavlen. Samtidigt skete der fremskridt inden for modtagerne, da den større 21" skærm kom på markedet.

Pladsen var trang på Århusvej, og muligheden for at flytte til et mere centralt sted i byen opstod, da Dahls Radio flyttede til Torvet fra den tidligere butik i Lillegade 4, hvor Markus nu rykkede ind. Der skulle imidlertid kun gå et par år, inden forholdene blev rigtig gode.

Grenaa kommune havde længe haft planer om at bygge en ny biograf på Østergade 7 overfor hjørnet, hvor købmand Kanstrup havde forretning. På adressen lå der et par gamle huse, der måtte vige pladsen. En af dem, der blev husvild var frisør Margund Sørensen, der måtte flytte længere ned mod havnen til et hus på Østerbrogade.

For Grenaa var det en stor, flot og moderne biograf, der blev indviet den 1. december 1958. (se Grenaa og Omegn før og nu 2005). Der var en butik på hver side af indgangen. Markus flyttede ind i den til højre, og i venstre side rykkede Kino Bar ind. Firmaet havde nu gode pladsforhold med en stor butik. Bagved var der to rum, der var indrettet til værksted foruden en stor kælder, der strakte sig ind under bygningen. Der var politistation på 1. og 2. sal, og i en lejlighed på øverste etage boede familien Markus.

Allerøverst på taget tronedes en kæmpemæssig antennemast, der var stivet af med barduner. Den var forsynet med alle mulige antenner for radio og fjernsyn til både Danmark og Sverige. Det viste sig nemlig muligt at tage svensk fjernsyn en gang imellem. Det fremgår også af denne annonce fra 1959 i Grenaa Folketidende, hvor firmaet tilbød antenneanlæg til svensk fjernsyn.

SVENSK FJERNSYN

paa Djursland
er blevet en realitet
for dem, der har en installation
fornuftigt adapteret dertil

3 timer mere hver dag
med varierede Programmer.
Faa det bedste ud af Deres
Fjernsyn

Henvend dem til
Fjernsynsmanden

Djurslands Fjernsyn og Radio
v./ ing. Markus Tlf. 1027

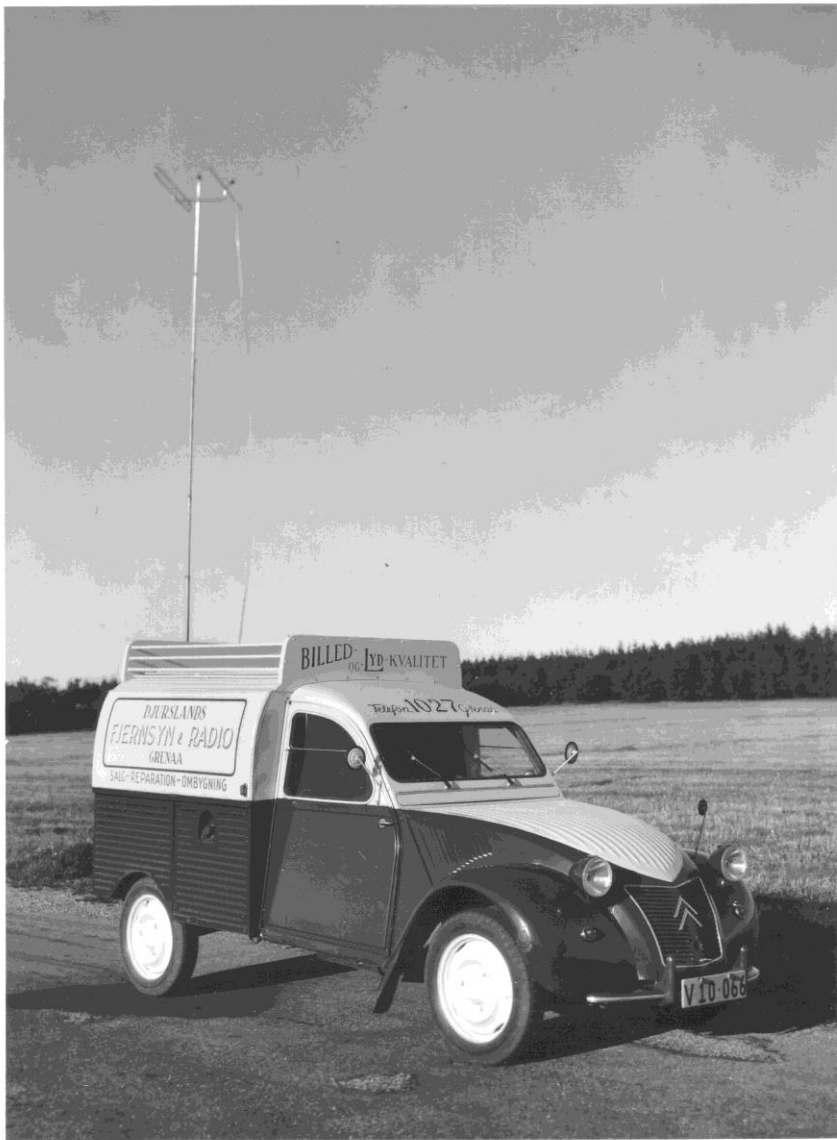
Bela Markus og sønnen Guy på antenntur omkring 1958.

Der var endnu langt mellem fjernsynene på Djursland. Det viser en opgørelse, der kan ses i Politikens årbog "Hvem - hvad - hvor" fra 1959. Her oplyses det, at der i 1958 var 524 licensbetalende seere i Grenaa ud af et befolkningstal på knap 9000. Til sammenligning var der i Hyllested ét fjernsyn i 1958.

Ved at slå op i Radioårbogen fra 1955 kan man få et indtryk af, hvad det kostede at komme i gang som "seer", der var nyt ord som opstod i de år. Her fremgår det, at et B&O 17-tommer fjernsyn kostede 2475.- mens et tilsvarende fra TO-R fabrikken i Køben-

havn kunne fås for 2165.- Hertil skulle så lægges nogle hundrede kroner til en udendørs antenne, der var en nødvendig forudsætning i Grenaa-området. En murerarbejdsmand i provinsen tjente til sammenligning i nærheden af 4,50 kr. i timen.

Omkring 1960 - hjulpet godt på vej af Olympiaden i Rom - solgte forretningerne fjernsyn som aldrig før, og antallet af fabrikker, der producerede fjernsyn var på et højdepunkt. Samtidig var prisen faldet noget, så den i flere år lå på omkring 1700.- alt afhængigt af udstyr.

Bilen hvorfra Bela og Guy Markus foretog de første eksperimenter med fjernmodtagelse af fjernsyn. Masten var i 5 led, der kunne skubbes sammen.

Da var de nye større 23" skærme med knapt så afrundede hjørner kommet frem. Skulle det være sådan et, måtte køberen i 1963 af med 2145.- Så fik man til gengæld en flot konsolmodel fra Arena fabrikken i Horsens med FM-radio og låger for skærmen.

Markus Djurslands Radio & Fjernsyn umiddelbart efter indflytningen i den nye KINO bygning i 1958. Bemærk at Kino spiller "Vagabonderne på Bakkegården" Foto Guy Markus

Var man blandt de mange, der ikke selv havde fjernsyn, og hvis man ikke brød sig om at stå og fryse uden for radiohandlerens butiksvindue, måtte man ud og stemme dørklokker. De fleste fjernsynsejere var stolte over at åbne deres hjem for naboer og venner. Der opstod i de år et helt særligt fællesskab foran skærmen, når der var "TV i Tivoli" eller Melodi Grand Prix, og latteren var på et højdepunkt, når klovnene Viggo Brodthagen fra "Cirkus Buster" travede manegen rundt med den kendte replik: "Jaj har ikke tid, jaj skal skinne maj!" Det kunne sagtens være den mere velstillede, der bankede på arbejdsmandens dør. Som noget nyt kunne man nemlig købe fjernsyn på afbetaling. En anden måde var at leje et fjernsyn med møntbox. Bag på apparatet sad der en plomberet metalkasse, der jævnlige måtte fodres med mønter. En krone for en times fjernsyn, så det gjaldt om ikke at løbe tør for mønter, når der var populære udsendelser i fjernsynet som de amerikanske advokatserier Preston & Søn og Perry Mason.

Der var også den mulighed at gå på konditori. Nu afdøde konditor Amdi Lassen har fortalt mig, at der var opstillet fjernsyn i Brødrene Lassens Konditori på Østergade, så kunderne kunne se fjernsyn, mens de nød kaffen, akkurat som det var tilfældet, da man i 1925 fik installeret radio. Den samme service tilbød Hotel Skandinavien.

Juleudstilling 1958 i Pavillonen i Grenaa. Her havde byens handlende slået sig sammen om at vise sæsonens nyheder.

I slutningen af 1958 slog de handlende i Grenaa sig sammen om en stort anlagt messe i Grenaahallen ved siden af Pavillonen på Kærvej. På udstillingen kunne man se alle de nyeste frembringelser på markedet lige fra gardiner, VVS, cykler og barnevogne til bøger og beklædning. Også Djurslands Radio og Fjernsyn var med. Her kunne udstillingsgæsterne prøve kræfter med båndoptageren. "Kender de Deres egen stemme?" stod der på et skilt ud for den store Philips båndoptager, der var rigget til med en mikrofon. Det gjorde de færreste. Der var også det store konsolfjernsyn model "Gigant" fra Always-fabrikken i København. Pris 2575.- Et skilt i baggrunden fortæller, at Djurslands Radio & Fjernsyn lige var flyttet ind i den netop indviede biografbygning på Østergade 7: "Juleudstilling i den nye KINO bygning i hele december måned", står der.

Børneudsendelserne samlede alle byens unger, og der var fortættet stemning, når der lørdag eftermiddag var Robin Hood i fjernsynet. En aften i slutning af september 1960 sad de fleste af Grenås seere klinet til skærmen, da Fjernsynsteatret sendte Blichers "Præsten i Vejlbj". Der var genkendelsesglæde, for mange af de udendørs optagelser var foretaget på egnen omkring Vejlbj og Ålsø.

Den 18. juni samme år kunne man i Grenaa Folketidende læse: "Fjernsynet er en realitet. Der er nu tre forretninger i Grenaa, der sælger fjernsyn" Det var foruden

Markus, cykelhandler Anker Jacobsen, Søndergade, der senere solgte sin forretning til JP Radio, samt Dahls Radio på Torvet. Det må nok bero på en fejl at byens fjerde forhandler, Eskildsen & Sørensen ikke er nævnt, idet firmaet blev grundlagt lige efter krigen.

I begyndelsen af 1960-erne begyndte Markus at tage til Anholt for at installere TV. Det skete efter at en anholter en gang havde spurgt, om det kunne lade sig gøre at se fjernsyn på øen. Det kunne det; med en 20 meter høj antennemast kunne man fange Aalborg-senderen, samt med en anden antenne programmer fra Sverige. Anholterne var ikke villige til at betale licens til DR i begyndelsen. De påstod, at de havde bedst modtagelse fra Sverige, og at de modtog dansk TV med dårlig kvalitet og med store omkostninger, og at Danmarks radio ikke havde gjort noget for at få fjernsyn til de danske øer. Om de blev fritaget for licens vides ikke, men mange år senere resulterede det i, at Danmarks Radio installerede det nuværende fællesantennaneanlæg på øen. Turen til Anholt foregik i starten med det gamle fragtskib "Vera", som kun sejlede en gang om ugen, så firmaets folk tog til Anholt om mandagen og tilbage om torsdagen. Efterhånden fik Markus solgt og installeret de fleste fjernsyn, der fandtes på Anholt

dengang. Firmaets håndgangne mand på øen, Verner Jensen havde et lille lager af bl.a. radio- og fjernsynsrør liggende, og han ordnede de reparationer, hvor det kunne klares med udskiftning af et rør eller en sikring. Drejede det sig om mere komplicerede fejl, måtte apparatet en tur med færgen til værkstedet i Grenaa.

Det gamle fragtskib "Vera" stævner mod Anholt.

Guy Markus fortæller til slut: *"Op igennem 1950-erne var det flot at have et stort radiomøbel med AM/FM radio, pladeskifter og højttalere indbygget samt plads til grammofonplader stående i sit hjem, men kunderne begyndte, efterhånden som begrebet "Danish design" vandt indpas, at foretrække mere moderne og mindre møbler. Det var på det tidspunkt midt i 60-erne, at B&O kom med den revolutionerende, flade Beomaster 1000 med løse udvendige højttalere. Forudsætningen for denne konstruktion er transistorerne. De blev først brugt i de transportable radioer – transistorradioerne eller "transisteren", som den ret og slet blev kaldt. Det var transistorteknikken ideel til.*

Tak til Guy Markus, Mexico, der for en god halv snes år siden fortalte historien til forfatteren. Artiklen har tidligere været bragt i "Grenaa & Omegn før og nu" 2004